

УДК 343.97-054.73

КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ ЗЛОЧИННОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Тарасенко Ю.М., аспірант
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України,
викладач
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто кількісні та якісні показники злочинності внутрішньо переміщених осіб в Україні, а саме рівень, динаміка, структура за об'єктом злочинного посягання та латентність злочинності внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Ключові слова: злочинність, внутрішньо переміщені особи, рівень злочинності, динаміка злочинності, структура злочинності, латентна злочинність.

В статье рассмотрены количественные и качественные показатели преступности внутренне перемещенных лиц в Украине, а именно уровень, динамика, структура по объекту преступного посягательства и латентность преступности внутренне перемещенных лиц в Украине.

Ключевые слова: преступность, внутренне перемещенные лица, уровень преступности, динамика преступности, структура преступности, латентная преступность.

Tarasenko Yu.M. QUANTITATIVE AND QUALITATIVE INDICATORS OF CRIMINAL ACTIVITY OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

In the article the quantitative and qualitative indicators of the criminal activity of internally displaced persons in Ukraine are discussed, as well as the level, dynamics, structure by the object of a criminal offense and latency of criminal activity of internally displaced persons in Ukraine.

Key words: criminality, internally displaced persons, level of criminal activity, dynamics of criminal activity, structure of criminal activity, latent criminality.

Постановка проблеми. Як слушно зазначає К.В. Юртаєва, «у кримінології міграцію розглядають як одну з детермінант сучасної злочинності» [1]. Загальновідомо, що внутрішнє переміщення є одним із видів міграції. Збройний конфлікт в Україні з 2014 р. спровокував масове внутрішнє переміщення осіб з окупованих територій на мирні. За офіційними даними Міністерства соціальної політики України, станом на 07 грудня 2017 р. кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) офіційно становила 1 487 455 осіб [2]. З огляду на таку велику кількість ВПО в Україні та негативні наслідки, які спричиняє внутрішнє переміщення як вид міграції, виявляється актуальним дослідити скоєння вищевказаною категорією осіб злочинів на мирних територіях. Зокрема, через аналіз кількісних та якісних показників злочинності, а саме таких як: рівень, динаміка, структура за об'єктом злочинного посягання та латентність злочинності ВПО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема вимушеного внутрішнього переміщення носить як національний, так і міжнародний характер. Вітчизняні та зарубіжні вчені-правознавці, управлінці, економісти, психологи, соціологи, історики, політологи, демографи активно досліджують проблеми ВПО. Багато вчених-правознавців мають захищені дисертаційні роботи, монографії, наукові фахові статті у галузях конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, міжнародного права стосовно проблем внутрішньо переміщених осіб. Проте у вітчизняній науці кримінології вивчення проблематики злочинності ВПО

в Україні започатковано, але комплексно не досліджено.

У 2016 р. на криміногенному складнику внутрішнього переміщення загострила увагу В.С. Батиргарєєва у наукових статтях «Завдання вітчизняної кримінології в умовах загострення криміногенної ситуації в Україні» [3] і «Криміногенна ситуація в Україні та її вплив на розвиток вітчизняної кримінологічної науки» [4]. У 2017 р. учений В.М. Бесчастний зауважив про наявність проблеми злочинності ВПО у науковій статті «Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні» [5] та у монографії «Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні» [6]. У 2017 р. була захищена дисертація Т.Є. Огневим «Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти» [7]. Предметом вищевказаного дослідження стали кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії незаконній міграції. У цій роботі вчений вказав і на проблеми ВПО у контексті ризику перетворення їх на мігрантів (зокрема, і незаконних), внаслідок пошуку ними кращої долі за кордоном після внутрішнього переміщення.

Метою статті є висвітлення та аналіз кількісних та якісних показників злочинності ВПО, а саме рівня, структури за об'єктом злочинного посягання, динаміки та латентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження злочинності у кримінології починається саме з кримінологічної характеристики злочинів. У кримінологічній науці зміст та обсяг цього поняття є одним із головних дискусійних питань. На думку учених А.І. Алексєєва, В.Б. Коробейникова,

Н.Ф. Кузнецової, Н.Г. Мінковського та інших, кримінологічна характеристика охоплює кількісно-якісні показники окремої групи (виду) злочинів, дані, що характеризують особистість злочинця, причини та умови скоєння відповідної групи злочинів, а також заходи попереджувального впливу [8]. Надалі з метою створення загального уявлення про поширеність та якісний склад злочинності ВПО нами буде розглянуто такі елементи кримінологічної характеристики, як рівень злочинності, динаміка, структура за об'єктом злочинного посягання та латентність.

Розглянемо рівень злочинності ВПО. Рівень злочинності – це фіксована в абсолютних величинах кількість зареєстрованих злочинів і осіб, що їх скоїли в Україні загалом чи в окремих її регіонах за певний період часу [9, с. 56]. Особливістю цього показника злочинності ВПО є те, що він формувався поступово із виокремленням нової категорії злочинців, а тому натеper є обмеженим у часі.

З моменту масштабного внутрішнього переміщення мешканців Автономної Республіки Крим та окупованих територій Донецької, Луганської областей і до тридцять першого грудня 2016 р. Генеральна прокуратура України (далі – ГПУ) не вела облік кримінальних правопорушень, що вчинялися особами з «офіційним» статусом «ВПО». Проте у Єдиному реєстрі судових рішень містяться вироки судів проти ВПО, що були винесені ще у 2015 та 2016 рр. [10]. Тому відзначимо, що ми маємо неповне уявлення про злочинність ВПО через відсутність офіційних статистичних даних ГПУ та Державної судової адміністрації. Лише у 2017 р. інформацію про злочини, що скоюють ВПО, почали вносити до окремої графі звітності у ГПУ. Згідно з офіційними даними ГПУ особами зі статусом ВПО у 2017 р. було скоєно 727 кримінальних правопорушень [11].

Перейдемо до динаміки злочинності ВПО. У літературі зазначається, що динаміка злочинності – це кількісно-якісний показник, який розкриває зміну всіх показників злочинності у цілому або їх елементів протягом певного часу [9, с. 59]. Рух злочинності за кілька років дає можливість виявити закономірності й тенденції (напрями) її розвитку (зростання, зниження, стабільність) [9, с. 59]. Як уже зазначалося, офіційні статистичні дані щодо злочинності ВПО є значно обмеженими в часі. Тому натеper не виявляється можливим об'єктивно розкрити динаміку злочинності ВПО. Проте зауважимо, що наше дослідження веб-порталу «Єдиний державний реєстр судових рішень» виявило тенденцію до зростання кількості кримінально-караних діянь, що вчиняються ВПО. Так, нами встановлено, що у 2015 р. судами України було винесено один вирок щодо осіб із цим статусом, а в 2016 р. – вісім. Збільшення кількості вироків відповідає поступовому поширенню статусу «внутрішньо переміщена особа» протягом 2014–2016 рр. серед переселенців із АРК та непідконтрольних територій. Отже, виокремлення цієї категорії злочинів ГПУ в окремому графу звітності зумовлене об'єктивними факторами: збільшенню кількості як

осіб із статусом ВПО, так і кількості скоєних ними злочинів.

Проаналізуємо структуру злочинності ВПО. Структура злочинності – це групування злочинів і осіб, які їх скоїли, за певними якісними ознаками для установлення найбільш характерних рис із метою подальшого виявлення і вивчення взаємозв'язків між структурними підрозділами [9, с. 58]. Спираючись на офіційні дані ГПУ, ми можемо розглянути структуру злочинності ВПО за об'єктом злочинного посягання. За даними ГПУ, зазначена структура злочинності ВПО має такий вигляд: 61% – злочини проти власності (з них: крадіжка, грабїж, розбїй, шахрайство; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво); 19,6% – злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів (з них: опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів); 6% – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (з них: контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту; посів або вирощування снотворного маку чи конопель; незаконне публічне вживання наркотичних засобів; організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів); 4% – злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (з них: зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення, декларування недостовірної інформації, службова недбалість, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, підкуп особи, яка надає публічні послуги, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, зловживання впливом); 3% – злочини проти життя та здоров'я (переважно

це умисні вбивства та заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості); 2% – злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (з них: порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, незаконне заволодіння транспортними засобами); 1,3% – злочини проти громадської безпеки (з них: фінансування тероризму; незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами); 0,9% – злочини у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (з них: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислюваних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації); 0,8% – злочини у сфері господарської діяльності (з них: фіктивне підприємництво, порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, шахрайство з фінансовими ресурсами); 0,5% – злочини проти волі, честі та гідності особи (з них: незаконне позбавлення волі або викрадення людини); 0,2% – злочини проти довкілля (з них: порушення правил охорони або використання надр, незаконна порубка лісу); 0,2% – злочини проти громадського порядку та моральності (з них: хуліганство); 0,2% – злочини проти правосуддя (з них: постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови; ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі); 0,1% – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (з них: статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості); 0,1% – злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (з них: розголошення державної таємниці), 0,1% – злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (з них: самовільне залишення військової частини або місця служби) [11].

Латентність злочинності ВПО також має власні особливості. Не вдаючись до аналізу точок зору науковців щодо поняття та обсягів латентної злочинності, підтримаємо точку зору В.Ф. Оболенцева у розумінні латентної злочинності як сукупності фактично скоєних, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості, про які у зв'язку з цим не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності [12, с. 12]. Існує низка методів, які використовують науковці для вивчення латентності злочинності. Для визначення латентності злочинності ВПО ми використали метод анкетування. А саме анкетування корінних мешканців міст найбільшої концентрації ВПО; анкетування співробітників

Національної поліції та прокурорів органів прокуратури України.

Розглянемо результати анкетування. Впродовж 2016 р. нами проводилося анкетування мешканців мирної території України у містах концентрації ВПО стосовно злочинності ВПО. Опитування проводилося безпосередньо та через мережу Інтернет. На запитання: «Як часто ви стикались і/або чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО?» респонденти, які безпосередньо взяли участь в анкетуванні, надали такі відповіді: 24,5% переважно не чули, ніж чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 23% опитаних частіше чули, ніж не чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 23% опитаних часто чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 17% не чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 12,5% опитаних досить часто чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО. Інтернет-користувачі на вищезазначене запитання відповіли таким чином: 32,4% опитаних частіше чули, ніж не чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 27% опитаних переважно не чули, ніж чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 21,6% опитаних досить часто чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 10,8% опитаних часто чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО; 8,1% не чули про кримінальні правопорушення, суб'єктами скоєння яких були ВПО.

У 2017 р. нами було проведено анкетування співробітників Національної поліції та прокурорів органів прокуратури України стосовно проблеми злочинності ВПО у областях найбільшої концентрації вищевказаної категорії осіб.

Нами було опитано близько 837 співробітників Національної поліції. В анкетуванні брали участь слідчі, оперативні працівники карного розшуку, дільничні офіцери поліції, інспектори сектору реагування патрульної поліції, техніки-криміналісти та співробітники керівного складу Національної поліції. На запитання: «Чи стикаються у своїй професійній діяльності співробітники Національної поліції з категорією правопорушників зі статусом «внутрішньо переміщена особа»?» було отримано такі результати: 1) з підконтрольної Україні частини Донецької області отримано такі відповіді – 72,5% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 27,5% відповіли «ні» на поставлене запитання; 2) з підконтрольної Україні частини Луганської області отримано такі відповіді – 81,08% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 18,92% відповіли «ні»; 3) у Харківській області – 51,72% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 48,28% відповіли «ні»; 4) у столиці України м. Київ – 57% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 43% відповіли «ні»; 5) у Запорізькій

області – 55,7% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 44,2% відповіли «ні»; 6) у Дніпропетровській області – 57,6% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 42,4% відповіли «ні»; 7) у Київській області – 60% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 40% відповіли «ні»; 8) в Одеській області – 61,3% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 38,6% відповіли «ні»; 9) у Полтавській області – 36,8% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 63,1% відповіли «ні»; 10) у Львівській області – 45,6% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 54,3% відповіли «ні»; 11) у Черкаській області – 43,4% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 56,5% відповіли «ні»; 12) у Чернігівській області – 31,2% поліцейських зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 68,7% відповіли «ні».

Нами було опитано близько 500 прокурорів органів прокуратури України. На запитання: «Чи стикаються у своїй професійній діяльності прокурори з категорією осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення і мають статус «внутрішньо переміщена особа»?» було отримано такі відповіді: 1) з підконтрольної Україні частини Донецької області 74% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 26% на це запитання відповіли «ні»; 2) з підконтрольної Україні частини Луганської області 72% прокурорів зазначили, що стикаються із цією категорією та, відповідно, 28% відповіли «ні»; 3) у Харківській області 60% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 40% відповіли «ні»; 4) у столиці України м. Київ 57% прокурорів відповіли ствердно та, відповідно, 43% відповіли, що «ні»; 5) у Запорізькій області 63% прокурорів відповіли ствердно та, відповідно, 37% – «ні»; 6) у Дніпропетровській області 51% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 49% відповіли, що «ні»; 7) в Одеській області 53% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 59% відповіли «ні»; 8) у Львівській області 36% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 65% відповіли «ні»; 9) у Черкаській області 35% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 65% відповіли «ні»; 10) у Чернігівській області 33% прокурорів зазначили, що стикаються з такою категорією та, відповідно, 67% відповіли «ні».

Висновки та перспективи подальших розвідок. У результаті нашого дослідження ми можемо дійти таких висновків:

1. Уявлення про злочинність ВПО за період з 2014 по 2016 рр. є неповним, оскільки жоден із правоохоронних органів не формував статистичні дані стосовно злочинності цієї категорії осіб. Лише у 2017 р. ГПУ ввела окрему графу у Єдиному реєстрі досудових розслі-

дувань стосовно даних про злочинність ВПО. У 2017 р. ВПО було скоєно 727 кримінальних правопорушень.

2. Офіційні статистичні дані щодо злочинності ВПО є значно обмеженими в часі. Тому натеper не виявляється можливим об'єктивно розкрити динаміку злочинності ВПО.

3. Відповідно до офіційних даних, які надає ГПУ, можна проаналізувати структуру злочинності ВПО за об'єктом злочинного посягання. Аналіз структури злочинності ВПО за об'єктом посягання свідчить про те, що серед злочинів, скоєних вищевказаними особами переважають злочини проти власності та злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

4. Згідно з даними, отриманими після проведення анкетування, ми можемо стверджувати, що значний відсоток мешканців місцевостей, до яких перемістились ВПО, обізнані з інформацією про злочинність ВПО. Підсумовуючи анкетування співробітників Національної поліції та прокурорів органів прокуратури України, можна дійти висновку, що поліцейські та прокурори у своїй діяльності стикалися зі злочинами, які вчиняли ВПО в той проміжок часу, коли ведення офіційної статистики не було передбачено правоохоронними органами.

Також необхідно зазначити, що не всі особи, які перемістилися на мирну територію, отримали офіційно статус «ВПО». Потенційно такі особи теж можуть скоювати злочини, проте у статистичних реєстрах ГПУ вони не будуть позначені як «ВПО».

У перспективі подальших розвідок нами планується виокремлення кримінологічних рис ВПО, які скоюють злочини; вивчення детермінації злочинності ВПО та розроблення заходів її запобігання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юргаєва К.В. Сучасні тенденції нелегальної міграції в Україні. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія. Збірник тез доповідей всеукраїнської наук.-практ. конф., (Харків, 27 квітня 2018 р.). Харків: ХНУВС. 2018. С. 118–119.
2. Відповідь Міністерства соціальної політики України на запит Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України від 21.03.2017 р. №34/о/208-17/221.
3. Батиргарєєва В.С. Завдання вітчизняної кримінології в умовах загострення криміногенної ситуації в Україні. URL: http://files.visnikkau.org/200001732-026ab03649/011_Batyrgareyeva.pdf (дата звернення 27.06.2018).
4. Батиргарєєва В.С. Криміногенна ситуація в Україні та її вплив на розвиток вітчизняної кримінологічної науки. URL: jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/download/10839/14457 (дата звернення 27.06.2018).
5. Бєсчастний В.М. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні. URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/48.pdf (дата звернення 27.06.2018).
6. Бєсчастний В.М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: В справі, 2017. 360 с.
7. Огн-єв Т.Є. Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти. URL: <https://www.twirpx.com/file/2497133/> (дата звернення 27.06.2018).
8. Фіалка М.І. До проблеми визначення змісту терміна «Кримінологічна характеристика злочинності». Сучасні та прикладні проблеми кримінології. 2015. № 1(9). С. 237–246.

9. Кримінологія: підручник. / В.В. Голіна, Б.М. Головкін. Х. Право. 2014. 440 с.

10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1> (дата звернення 02.07.2018).

11. Відповідь Генеральної прокуратури України на за-

пит Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України від 01.02.2018 р. №27/1-96 вих-18.

12. Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків. СПД ФО Вапнярчук. 2005. 128 с.